

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Kristina Tansjö

Särbehandling av unga myndiga
lagöverträdare i påföljdsbestämningen
I ljuset av ändringen i 29 kap. 7 § brottsbalken

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marie Göransson

Termin: VT2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar	4
1.4 Forskningsläget	4
1.5 Metod och material	4
1.6 Avgränsningar	5
1.7 Disposition	5
2 DEN SVENSKA STRAFFRÄTTEN	6
2.1 Straffrättens tre nivåer	6
2.2 Principer i svensk straffrätt	6
2.2.1 Proportionalitetsprincipen	6
2.2.2 Ekvivalensprincipen	6
2.2.3 Skuld- och konformitetsprinciperna	7
2.2.4 Individualprevention	7
2.2.5 Humanitet	7
2.3 Regelverket	8
3 PÅFÖLJDSBESTÄMNINGEN	9
4 SÄRBEHANDLING AV UNGA	10
4.1 Grunder för särbehandling	10
4.2 Särbehandling i straffmätningen (29 kap. 7 §)	10
4.2.1 Första stycket	11
4.2.2 Tredje stycket	12
4.2.3 Andra stycket	13
4.3 Möjlighet att beakta ungdom i straffvärdesbedömningen (29 kap. 3 § första stycket 3)	13
4.4 Ungdomsreduktionen och proportionalitetsprincipen	15
4.5 Tröskeeffekter	16

5	NÅGRA RÄTTSFALL	18
5.1	Ett lågt straffvärde	18
5.2	Tillämpning av gammal lagstiftning	18
5.3	Ökad tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket 3	19
5.4	Tröskeeffekter	19
6	SLUTSATS	21
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	22
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	24

Summary

On the 2nd of January an amendment came into effect that means young adult offenders in the 18-20 age group will no longer get special treatment in the determination of sanctions when the crime is of a more serious degree. This essay is about the amendment that has been done to chapter 29 section 7 in the Swedish Penal Code. According to the new regulation 18-20-year-olds will no longer get an automatic reduction in sanctions because of their age in cases where the minimum penalty is prison for one year or more, for attempt, preparation, conspiracy, or failure to reveal or prevent such a crime, or when the penal value is prison for one year or more.

Consideration for young age can be shown in the assessment of the penal value according to chapter 29 section 3 first subsection 3. This is not an automatic reduction in sanctions but an individual assessment, where the penal value can be decreased due to the deficient development, experience, or judgement of the offender. The amendment to chapter 29 section 7 might result in an increased use of this regulation.

The amendment can be criticized from a perspective of proportionality. The principle of proportionality is a cornerstone in the Swedish penal system. According to this principle the severity of the punishment must be proportionate to the severity of the crime. The severity of the crime is determined by the damage, violation or danger caused by the criminal action, and the degree of blame of the offender. Science shows that young people have a comparatively underdeveloped capacity to take responsibility for their actions, compared to adults, which influences the degree of their blame, and because of this they should get special treatment in the penal system.

The amendment should not affect the reduction in sanctions for 15-17-year-olds. This may result in big differences in sanctions, when the penalty becomes twice as severe at turning 18. This is hardly consistent with the principle of proportionality.

Sammanfattning

Den 2 januari 2022 trädde en lagändring i kraft som innebär att unga myndiga lagöverträdare i åldern 18-20 år inte längre ska särbehandlas under påföljdsbestämningen vid allvarigare brottslighet. Föremål för denna uppsats är ändringen som gjorts i brottsbalkens (BrB) 29 kap. 7 §. Enligt bestämmelsens nya lydelse ska 18-20-åringar inte längre få en generell straffreduktion till följd av sin unga ålder i de fall de döms för brott för vilket det inte är föreskrivet lägre straff än fängelse i ett år, försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott, eller då straffvärdet för brottet är fängelse i ett år eller mer.

En persons unga ålder kan beaktas i straffvärdesbedömningen enligt 29 kap. 3 § första stycket 3. Det är då inte fråga om en generell straffreduktion utan en individuell bedömning, där brottslingens bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga kan påverka straffvärdet i förmildrande riktning. Ändringen i 29 kap. 7 § kan komma att få till följd att denna bestämmelse används i högre grad.

Lagändringen kan kritiseras ur ett proportionalitetsperspektiv. Proportionalitetsprincipen är grundläggande i svensk straffrätt. Enligt denna ska straffets stränghet stå i proportion till brottets svårhet. Brotts svårhet bestäms av dels den skada, kränkning eller fara gärningen inneburit, dels gärningsmannens grad av skuld. Forskning visar att unga människor har en outvecklad ansvarsförmåga i förhållande till äldre, vilket påverkar deras grad av skuld, och bör mot bakgrund av detta särbehandlas i mildrande riktning i påföljdssystemet.

Lagändringen ska inte påverka straffreduktionen för unga i åldern 15-17 år, vilket medför att tröskeeffekter kan uppstå genom att straffet blir dubbelt så hårt när man fyller 18. Detta är knappast förenligt med proportionalitetsprincipen.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 13 december 2017 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare som fick i uppdrag att lägga fram ett förslag till ändringar i särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare i åldern 18–20 år i påföljdsbestämningen.¹

Motivet bakom tillsättandet av utredningen var att lagstiftaren ville slopa straffreduktionen för unga myndiga lagöverträdare som ett led i insatser för att komma till rätta med gängkriminaliteten.² Sammanfattningsvis skulle utredningen överväga och lägga fram förslag på hur ungdomsreduktionen i straffmätningen för 18-20-åringar kunde slopas, och analysera konsekvenserna av en sådan lagändring för 15-17-åringar, samt att lägga fram förslag på hur särbehandlingen av 18-20-åringar kunde avskaffas i påföljdsvalet.³ Utredningen resulterade i betänkandet SOU 2018:85: Slopade straffrabatt för unga myndiga. I detta lade utredningen fram ett förslag som helt avskaffade särbehandlingen för den berörda åldersgruppen (18-20-åringar) i straffmätningen och påföljdsvalet genom ändringar i framför allt 29 kap. 7 § och 30 kap. 5 §.⁴ Efter omfattande kritik från remissinstanserna⁵ omarbetades förslaget utifrån ett utkast från lagrådet⁶ som föreslog att ungdomsreduktionen i 29 kap. 7 § skulle behållas vid mindre allvarlig brottslighet, men slopas om det för brottet var föreskrivet ett minimumstraff på 1 år eller mer, samt vid försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att förhindra sådant brott. Till detta lades sedan i propositionen den så kallade straffvärdesventilen som sade att om brottets straffvärde bedömdes till 1 år eller mer skulle ungdomsreduktionen för 18-20-åringar också falla bort.⁷ Detta är det förslag som ligger till grund för den lagändring som röstades igenom i riksdagen den 17 november 2021⁸ och trädde i kraft den 2 januari 2022.

1.2 Syfte

Den 2 januari i år (2022) trädde alltså nya regler angående påföljdsbestämningen för unga myndiga i åldern 18–20 år i kraft. De för denna uppsats mest relevanta förändringarna har gjorts i 29 kap. 7 § BrB som reglerar den generella straffreduktionen för unga lagöverträdare.

¹ dir. 2017:122 s. 1

² dir. 2017:122 s. 5

³ dir. 2017:122 s. 6–8

⁴ SOU 2018:85 s. 33-37

⁵ Prop. 2021/22:17 s. 25

⁶ <https://www.regeringen.se/49fd95/contentassets/554b83dfc51449c18dc92b1b094213f2/slopad-straffrabatt-for-unga-myndiga-vid-allvarlig-brottslighet-utkast-till-lagratsremiss.pdf>

⁷ Prop. 2021/22:17

⁸ rskr 2021/22:36

Lagändringen innebär en straffskärpning för lagöverträdare i denna åldersgrupp vid allvarigare brott. Följande uppsats syftar till att närmare granska lagändringens konsekvenser för särbehandlingen av unga lagöverträdare och dess förhållande till de bakomliggande straffrättsprinciperna.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå syftet med uppsatsen ska jag med hjälp av rättskällor, doktrin och utifrån empiriskt material från underrätter besvara följande frågeställningar:

- Vad är, efter lagändringen, gällande rätt angående särbehandlingen vid straffmätningen för unga myndiga lagöverträdare i åldern 18–20 år?
- Vilka möjligheter finns enligt nu gällande lagstiftning att ta hänsyn till en myndig persons unga ålder vid påföljdsbestämningen?
- Är lagändringen förenlig med för svensk rätt viktiga straffrättsliga principer?
- Vilka konsekvenser har lagändringen hittills fått i den praktiska tillämpningen i tingsrätterna?

1.4 Forskningsläget

Lagändringen är ny, och den har inte hunnit diskuteras mycket i doktrin sedan den trädde i kraft. Ett undantag är en artikel av Sigrid Nikka, jur.stud. vid Lunds universitet, som diskuterar lagändringens förenlighet med proportionalitetsprincipen. Ungdomsreduktionen och dess ideologiska bakgrund har före lagändringen behandlats i en artikel av Axel Holmgren, som då var doktorand och numera är doktor i straffrätt vid Stockholms universitet. Utöver detta behandlas ungdomsreduktionen huvudsakligen i samband med de övriga bestämmelserna i påföljdsbestämningen. På det området bör Martin Borgeke, tidigare hovrättslagman och justitieråd och medförfattare till verket *Att bestämma påföljd för brott*, lyftas fram. Även Nils Jareborg, professor emeritus i straffrätt vid Uppsala universitet, bör nämnas, som tillsammans med Josef Zila, professor i straffrätt vid Örebro universitet, skrivit boken *Straffrättens påföljdslära*.

1.5 Metod och material

Den metod som använts för att bestämma gällande rätt är den rättsdogmatiska metoden, som tar sin utgångspunkt i rättskälleläran. Materialet består i denna

del i huvudsak av lagtext, förarbeten och doktrin.⁹ Metoden är bitvis kritiskt inriktad.¹⁰

I delar av uppsatsen är metoden rättssociologisk. Den rättssociologiska metoden är empirisk, och intresserar sig för den rätt som tillämpas, oberoende av vad rättskällorna föreskriver.¹¹ Materialet i denna del av uppsatsen kommer att utgöras av rättsfall från tingsrätterna. Dessa rättsfall har hittats via InfoTorg genom sökningar på orden *rån*, *misshandel* och *våldtäkt*, som valt på grund av att de är brott som är vanliga bland unga och har en straffskala som gör dem intressanta för min undersökning. Sökträffarna har avgränsats till relevant tidsperiod (efter lagändringen den 2 januari 2022) och därefter metodiskt gått igenom för att sälla fram de rättsfall där den förändrade lagstiftningen varit tillämplig, nämligen att brottet begåtts efter den 2 januari, och minst en av de tilltalade var i rätt åldersgrupp, nämligen 18-20 år.

1.6 Avgränsningar

I denna uppsats kommer den ändring som gjorts i 29 kap. 7 § BrB att behandlas. Övriga förändringar i särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare som följer av lagändringen kommer inte att beröras.

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med en övergripande beskrivning av det svenska straffrättsystemet och dess grundläggande principer, samt en kort beskrivning av regelverket. Därefter följer en översikt över påföljdsbestämningen, varefter vi kommer in på den särskilda regleringen av påföljdsbestämningen för unga. I denna del kommer först grunderna till särbehandling av unga att anges, därefter utreds gällande rätt enligt den bestämmelse i straffmätningen som varit föremål för lagändringen. På detta följer ett resonemang om på vilket sätt ung ålder kan beaktas i straffvärdesbedömningen enligt 29 kap. 3 § första stycket 3, och hur denna bestämmelse ska ses i ljuset av lagändringen. Efter detta förs en diskussion om lagändringens relation till proportionalitetsprincipen. Därefter kommer det som diskuterats i uppsatsen illustreras utifrån några rättsfall från underrätt där den nya lagen tillämpats. På detta följer en avslutande slutsats.

⁹ Kleineman (2018) s. 21-24

¹⁰ Kleineman (2018) s.35-36

¹¹ Hydén (2018) s. 209-210

2 Den svenska straffrätten

Straffrätten är en grundläggande del av vårt rättssystem, och vårt samhälle. Att människor begår brott, och att samhället straffar dem för detta, förekommer i alla kulturer och samhällen. Hur det sker och vad som anses utgöra brott och straff skiljer sig dock åt.¹²

2.1 Straffrättens tre nivåer

Det svenska straffsystemet kan delas in i tre olika nivåer som influeras av olika principer och hänsyn.¹³ Den första är kriminaliseringsnivån, som ger uttryck för straffrättens övergripande syfte, nämligen att genom att belägga vissa oönskade gärningar med straff förhindra att dessa gärningar begås.¹⁴ På denna nivå är syftet allmänpreventivt och framåtblickande. Den andra nivån, domsnivån, blickar bakåt, och styrs i huvudsak av vedergällning. Den tredje nivån är verkställighetsnivån som utöver vedergällning också ger utrymme för individualpreventiva hänsyn och humanitet.¹⁵

2.2 Principer i svensk straffrätt

2.2.1 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen grundar sig på idén om rättvisa, och innebär att straffets stränghet ska stå i proportion till brottets allvar.¹⁶ Det rör sig i detta fall om en retrospektiv, tillbakablickande proportionalitet.¹⁷ Principen har betydelse för hur en gärning bör bestraffas, inte varför.¹⁸

2.2.2 Ekvivalensprincipen

Inte bara mellan brott och straff ska det finnas proportionalitet. En annan sorts proportionalitet ska råda mellan olika brottstyper och olika brott enligt ekvivalensprincipen. Lika svåra brott och brottstyper ska generera lika stränga straff.¹⁹

¹² Jareborg & Zila (2020) s. 13, s. 30

¹³ Asp & Ulväng & Jareborg (2013) s. 31

¹⁴ Asp & Ulväng & Jareborg (2013) s. 31, SOU 2018:85 s. 202

¹⁵ Asp & Ulväng & Jareborg (2013) s. 30-32

¹⁶ Borgeke & Forsgren (2021) s. 40

¹⁷ SOU 2018:85 s. 210

¹⁸ Jareborg & Zila (2020) s. 69

¹⁹ Borgeke & Forsgren (2021) s. 41; Jareborg & Zila (2020) s. 69; SOU 2018:85 s. 211

2.2.3 Skuld- och konformitetsprinciperna

För att enligt svensk rätt dömas till straffrättsligt ansvar krävs att man har ådragit sig skuld, vilket uttrycks genom skuldprincipen.²⁰ Skuldprincipen innebär att den som inte kan klandras för sin gärning inte heller ska straffas för den.²¹ Denna princip är nära förknippad med konformitetsprincipen, enligt vilken endast den som haft möjlighet att rätta sig efter lagen ska kunna dömas till ansvar.²² Graden av skuld är en av de faktorer som bestämmer brottets allvar, dess klandervärdhet, och har därför betydelse för bestämningen av straffets stränghet enligt proportionalitetsprincipen.²³

2.2.4 Individualprevention

Individualpreventiva resonemang syftar till att bestämma påföljden så att den i så stor utsträckning som möjligt minskar risken för återfall.²⁴

Individualprevention kan åstadkommas på olika sätt, genom behandling, avskräckning eller inkapacitering.²⁵ Av dessa har i Sverige särskilt behandlingsteorin haft stor betydelse för straffrättens utformning.²⁶

Utvecklingen har dock gått mot att behandlingstanken i allt större utsträckning fått stå tillbaka för proportionalitetsprincipen.²⁷ I dagens straffrättsystem får individualprevention sitt huvudsakliga genomslag i frågan om val av påföljd, samt på verkställighetsnivå.²⁸ Individualpreventiva hänsyn har också varit viktiga för utvecklingen av särbehandlingen av unga lagöverträdare i påföljdsbestämningen.²⁹

2.2.5 Humanitet

En annan viktig princip som ska genomsyra den svenska straffrätten är humanitetsprincipen. Ett straff innebär att samhället orsakar den enskilde obehag och lidande.³⁰ Det är viktigt att det sker med respekt för den enskildes människovärde och tolerans för att människor inte är perfekta varelser.³¹ Det finns, mot bakgrund av humanitetsprincipen, ett generellt krav i svensk straffrätt på rimlighet och måttfullhet vid bestraffning.³² Humanitetsprincipen kan anses innebära en begränsning av proportionalitetsprincipen, och förhindrar straff som framstår som alltför grymma eller ingripande.³³ Den kan

²⁰ Asp & Ulväng & Jareborg (2013) s. 48

²¹ Jareborg & Zila (2020) s. 68-69

²² Asp & Ulväng & Jareborg (2013), s. 48

²³ Holmgren (2018) s. 352

²⁴ Borgeke & Forsgren (2021) s. 36

²⁵ Prop. 1987/88:120 s. 32

²⁶ Borgeke & Forsgren (2021) s. 36

²⁷ Jareborg & Zila (2020) s. 101

²⁸ SOU 2018:85 s. 203

²⁹ Nordlöf (2012) s. 164ff

³⁰ Borgeke & Forsgren (2021) s. 41-42

³¹ Jareborg & Zila (2020) s. 95-99

³² Borgeke & Forsgren (2021) s. 42

³³ SOU 2012:34 s. 251

också komma till uttryck genom en tillämpning av skuldprincipen, genom att man låter gärningsmannens skuld påverka straffets stränghet.³⁴

2.3 Regelverket

Stommen i den svenska straffrätten utgörs av brottsbalken (BrB) som trädde i kraft år 1965. Den har sedan dess genomgått omfattande förändringar vars karaktär i stor utsträckning gått från ett behandlingsideologiskt perspektiv mot att allt större vikt lagts vid proportionalitetstanken.³⁵ I den tidiga brottsbalken sades att domstolen vid utdömning av brott skulle ta hänsyn till dels allmänprevention och dels individualprevention, alltså att påföljd skulle utdömas i syfte att avhålla gärningsmannen från återfall i brott. Viss proportionalitet skulle föreligga mellan gärningen och samhällets reaktion, men det är tydligt att det är behandlingstanken och individualprevention som var den förhärskande ideologin.³⁶ Behandlingsoptimismen i den nya brottsbalken fick tidigt kritik³⁷ för att den medförde olikhet inför lagen, och att det i de enskilda fallen var svårt att göra några säkra prognoser om återanpassning.³⁸ Utvecklingen har sedan dess rört sig bort från denna idé och i en riktning där proportionalitetstanken fått allt större betydelse. Denna reaktion utmynnade bland annat i en påföljdsreform som trädde i kraft år 1989, genom vilken vi fick det regelsystem vi har idag, med straffvärde och straffmätning i 29 kap, och påföljdsval i 30 kap. Dessa två kapitel ersatte den paragraf som ensam reglerade påföljdsbestämningen tidigare, nämligen 1 kap. 7 § i den gamla brottsbalken, enligt vilken domstolen skulle bestämma påföljden utifrån vad som krävdes för allmänprevention och att främja den dömdes återanpassning i samhället.³⁹

Definitionen av ett brott är enligt 1 kap. 1 § en gärning som enligt brottsbalken eller en lag eller annan författning är belagd med straff. Ett straff är enligt 1 kap. 3 § böter eller fängelse. Flera brott finns beskrivna i de följande kapitlen i brottsbalken, medan vissa finns på andra ställen i så kallad speciallagstiftning, exempelvis narkotika-, trafik- och skattebrott.⁴⁰ De regler som främst styr påföljdsbestämningen återfinns i brottsbalken, och det är dessa som kommer att vara mest intressanta i uppsatsen.

³⁴ Jareborg & Zila (2020) s. 95

³⁵ Jareborg & Zila (2020) s. 101

³⁶ SOU 2018:85 s. 55-56

³⁷ SOU 2018:85 s. 61-62, se även Prop. 1987/88:120 s. 29

³⁸ Prop. 2021/22:17 s. 13

³⁹ Jareborg & Zila (2020) s. 101-102

⁴⁰ Se exempelvis Svensson (2021) s. 13-15

3 Påföljdsbestämningen

Som nämndes ovan regleras påföljdsbestämningen i brottsbalkens kapitel 29 och 30. Denna kan delas in i olika delar, straffvärdesbedömningen och straffmätningen i kap 29, och påföljdsvalet i kap. 30.

Det finns två typer av straffvärden. Det abstrakta straffvärdet visar på brottets svårighet i förhållande till andra brott, och utgörs av straffskalan. Det konkreta straffvärdet uttrycker förkastligheten av en viss gärning. Det konkreta straffvärdet bestäms enligt 29 kap. 1–3 §§. Enligt 29 kap. 1 § ska detta spegla brottets svårhet med hänsyn till dels den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, dels gärningsmannens skuld.⁴¹ I 29 kap. 2 § anges omständigheter som påverkar straffvärdet i försvårande riktning. I 29 kap. 3 § listas omständigheter som är förmildrande. Vi kommer att återkomma till denna bestämmelse senare i uppsatsen. Gärningens straffvärde utgör utgångspunkten för påföljdsbestämningen,⁴² vilket är ett uttryck för proportionalitets- och ekvivalensprinciperna.⁴³

Straffvärdet används sedan i den fortsatta straffmätningen enligt 29 kap. 4–7 §§. I denna tas hänsyn till omständigheter som inte har med gärningen utan med gärningsmannen att göra, exempelvis återfall i brott enligt 29 kap. 4 §, eller den tilltalades unga ålder enligt 29 kap. 7 §. Efter detta får man ut ett straffmätningssvärde som utgör plattformen för påföljdsvalet.⁴⁴

Påföljdsvalet regleras huvudsakligen i kap. 30. Att det har fått ett eget kapitel motiveras i förarbeten av att påföljdsvalet är beroende av att en straffvärdesbedömning gjorts,⁴⁵ och att de skiljer sig åt i förhållande till vilka skäl och omständigheter som ska beaktas.⁴⁶ Att det delats upp är dock inte helt självklart, och i den praktiska tillämpningen går man fram och tillbaka mellan kapitlen.⁴⁷

⁴¹ Jareborg & Zila (2020) s. 105–106; Jareborg (1992) s. 259

⁴² SOU 2018:85 s. 121

⁴³ Borgeke & Forsgren (2021) s. 170

⁴⁴ Borgeke & Forsgren (2021) s. 51–52

⁴⁵ Prop. 1987/88:120 s. 77

⁴⁶ Borgeke & Forsgren (2021) s. 33

⁴⁷ Jareborg & Zila (2020) s. 123

4 Särbehandling av unga

4.1 Grunder för särbehandling

I svensk straffrätt särbehandlas unga i påföljdsbestämningen på flera sätt. Lagöverträdare under 21 år kan delas in i tre kategorier⁴⁸: de som är under 15 år och enligt 1 kap. 6 § BrB inte får dömas till påföljd för brott, de som är 15-17 år, och de som är 18-20 år. De är de i ålderskategorin 18-20 år som påverkas av den lagändring som är föremålet för denna uppsats.

Grunderna för att särbehandla unga personer är flera. Dels anses unga ha en outvecklad ansvarsförmåga, dels anses de ha en större sanktionskänslighet. Man anser utöver detta att samhället bör visa en större tolerans mot unga eftersom de befinner sig i en mognadsprocess. Man genomgår under denna del av livet stora förändringar, och det är lätt hänt att man råkar göra misstag.⁴⁹ De flesta ungdomar som begår brott slutar med detta i de sena tonåren efter att de genomgått dessa mognadsprocesser.⁵⁰

Dessa grunder understöds av neurologisk och psykologisk vetenskap. Enligt en sammanställning av forskningsläget i ungdomsreduktionsutredningens betänkande visar den psykologiska forskningen att människor i sena tonåren och de första åren efter 20 år mindre mogna än andra vuxna i viktiga avseenden. Man är i den åldern benägen att underskatta risker, och söka spänning, samt har sämre impuls kontroll och konsekvenstänkande. Emotionella förmågor utvecklas senare, vilket innebär att en person kan vara intellektuellt mogen och samtidigt socialt och emotionellt omogen. En studie som utredningen nämner visar att förmågan till självkontroll är fullt utvecklad mellan 23-25 års ålder.⁵¹ Liknande resultat visas av neurologisk forskning, enligt vilken hjärnan fortsätter att utvecklas fram till en ålder mellan 20-30 år.⁵² Det finns således stöd i de medicinska vetenskaperna för att unga har en sämre ansvarsförmåga, som enligt skuldprincipen bör tas hänsyn till vid påföljdsbedömningen.⁵³

4.2 Särbehandling i straffmätningen (29 kap. 7 §)

Den huvudsakliga bestämmelse som varit föremål för ändring, 29 kap. 7 § BrB, tillhör den del av påföljdsbestämningen som kallas straffmätningen. Denna bestämmelse är en generell straffreduktion som tar hänsyn till den

⁴⁸ Clevesköld (2021) s. 152

⁴⁹ Jareborg & Zila (2020) s. 156-157

⁵⁰ Eriksson (2021) s. 24

⁵¹ SOU 2018:85 s. 184-186

⁵² SOU 2018:85 s. 186-188

⁵³ SOU 2018:85 s. 184

tilltalades ungdom utan att det krävs att den stått i relation till det brottsliga handlandet.⁵⁴ Skälen för denna särbehandling är inte helt klara, men är troligtvis både den ökade sanktionskänslighet unga har, deras behov av tolerans från samhället, och en önskan om att så långt som möjligt hålla ungdomar utanför fängelser.⁵⁵ Även det faktum att unga till följd av sin nedsatta förmåga att kontrollera sitt handlande enligt skuldprincipen förtjänar mindre klander får anses ligga till grund för bestämmelsen.⁵⁶ Brottsbalkens 29 kap. 7 § lyder numera som följer:

7 § Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjuogoett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt arton år får det inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får det dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

Första stycket gäller inte för brott som någon har begått efter det att han eller hon fyllt arton år, om

1. det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,
2. det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott som avses i 1, eller
3. brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer

4.2.1 Första stycket

Ingen ändring har gjorts i första stycket vilket innebär att som utgångspunkt ska ungdom i motsats till utredningens förslag även i fortsättningen generera en generaliserad straffreduktion fram till att man fyller 21 år. Reduktionens storlek anges inte i lagstiftningen, utan riktlinjer för hur stor reduktion som ska göras har utvecklats genom praxis, främst beroende på gärningsmannens ålder. Ju närmare man är 21-årsdagen, desto mindre reduktion av straffet ska man få. På detta sätt motverkas tröskeleffekter genom att påföljdens storlek gradvis ökar. Hur stor straffreduktionen blir illustreras av följande tabell hämtad ur Jareborg och Zilas *Straffrättens påföljdslära*:

⁵⁴ Jareborg & Zila (2020) s. 158-159; prop. 1987/88:120 s. 97-98

⁵⁵ Jareborg (1992) s. 168

⁵⁶ SOU 2018:85 s. 271

Ålder	Straffnedsättning	Ungefärlig strafflängd
15 år	75–85 %	1/5
16 år	65–75 %	1/4
17 år	55–65 %	1/3
18 år	45–55 %	1/2
19 år	30–40 %	2/3
20 år	20–30 %	3/4

57

Vissa andra faktorer, exempelvis straffets längd, skulle enligt tidigare praxis påverka straffreduktionen.⁵⁷ Utifrån det faktum att alla längre fängelsestraff (ett år eller mer) för individer i åldersgruppen 18–20 år enligt den nya lagstiftningen inte ska vara föremål för ungdomsrabatt kan man sluta sig till att strafflängdens påverkan på nedsättningen i framtiden kommer att få mindre betydelse för denna åldersgrupp.

4.2.2 Tredje stycket

Bestämmelsens tredje stycke är nytt. Huruvida första stycket är tillämplig för en lagöverträdare i åldern 18–20 år är numera beroende av om någon av punkterna 1–3 i tredje stycket föreligger. Punkt 1 tar sikte på den aktuella straffskalan för brottet. Är minimistraffet ett års fängelse eller mer så får man inte lägre straffreduktion på grund av 29 kap. 7 § första stycket.

Samma sak gäller enligt punkt 2 för de osjälvständiga brottsformerna försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådana brott som har minimistraff på 1 år eller mer.

Enligt punkt 3, den så kallade straffvärdeventilen⁵⁹, får man inte heller straffreduktion enligt 29 kap. 7 § första stycket om domstolen bedömer brottets straffvärde enligt 29 kap. 1–3 §§ till 1 års fängelse eller mer. Detta gäller alla brottstyper, även de osjälvständiga brott som inte omfattas av punkt 2. Straffvärdeventilen är däremot inte tänkt att tillämpas vid flerfaldig brottslighet där inget av de enskilda brotten har ett straffvärde på 1 år eller mer. Detta får som konsekvens att vid flerfaldig brottslighet kan vissa brott bli föremål för straffreduktion, medan andra inte blir det.⁶⁰ En liknande situation torde kunna uppstå under en övergångsperiod, där de brott som begicks innan lagändringen trädde i kraft den 2 januari 2022 blir föremål för ungdomsreduktion, medan de efter ikraftträdandet inte blir det. Likaså i de fall en tilltalad begått brott både före och efter sin 18-årsdag.

⁵⁷ Jareborg & Zila (2020), s. 159

⁵⁸ Jareborg & Zila (2020) s. 159; se även NJA 2000 s. 421

⁵⁹ Prop. 2021/22:17 s. 34-36

⁶⁰ Prop. 2021/22:17 s. 60-61

Att lagstiftaren valt att använda sig av en straffvärdeventil, att knyta tillämpningen av ungdomsreduktionen till straffvärdet, kan vara problematiskt eftersom straffvärdet fastställs efter en bedömning av domstolen. Det blir således mindre förutsägbart och det finns risk för olikheter i rättstillämpningen. Lagstiftaren ser dock att fördelarna väger tyngre, då målet är att fånga upp allvarligare brottslighet, gärna sådan som begås inom kriminella nätverk. Många brott, exempelvis grov stöld (8 kap. 4 § BrB) och narkotikabrott (1 § narkotikastrafflagen (1968:64))⁶¹ kan ha ganska vida straffskalor där minimistraffet understiger 1 år och de därför inte uppfyller kriteriet i 29 kap. 7 § tredje stycket 1.

4.2.3 Andra stycket

Bestämmelsen i andra stycket gällde innan lagändringen upp till att man fyllde 21. Ändringen innebär att det inte längre finns någon begränsning i straffets längd för unga lagöverträdare i åldern 18–20 år utan att de behandlas som övriga vuxna. Dessa individer kan numera dömas till livstids fängelse för de brott som har detta straff i straffskalan, vilket kan komma att aktualiseras för den 18-åring som i mars 2022 berövade 2 lärare livet på en gymnasieskola i Malmö.⁶²

4.3 Möjlighet att beakta ungdom i straffvärdesbedömningen (29 kap. 3 § första stycket 3)

Det finns en möjlighet att ta hänsyn till en individs låga ålder inte bara enligt 29 kap. 7 § BrB, utan även i straffvärdesbedömningen, enligt 29 kap. 3 § första stycket 3. Enligt denna bestämmelse ska man som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet beakta om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Denna bestämmelse är tillämplig främst på unga lagöverträdare, men kan även ta hänsyn till bristande utveckling och omdömesförmåga hos vuxna,⁶³ och har i förarbetena lyfts fram som en möjlighet att framöver vid behov beakta en persons ungdom vid påföljdsbestämningen även i de fall då straffreduktion inte ges enligt 29 kap. 7 §.⁶⁴

⁶¹ Prop. 2021/22:17 s. 34-36

⁶² Oisín Cantwell, "Misstänkte skolmördaren kan bli första 18-åringen som döms till livstid", *Aftonbladet* 22/3 2022, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/RrpOP2/skolmordaren-kan-bli-forsta-18-aringen-att-domas-till-livstid> (hämtad 2022-05-24)

⁶³ Ågren, *Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 3 §, avsnitt 2.4 Kommentar till de olika förmildrande omständigheterna*, Lexino 2022-05-24 (JUNO)

⁶⁴ SOU 2028:85 s. 270-275; Prop. 2021/22:17 s. 36-37

Till skillnad från den generella straffreduktionen i 29 kap. 7 § krävs för att denna bestämmelse ska bli tillämplig att det finns ett orsakssamband mellan den unga åldern och det brottsliga handlandet. Bestämmelsen är alltså inte avsedd att tillämpas generellt på grund av gärningsmannens ungdom. Mot bakgrund av den allmänna straffreduktionen på grund av ålder i 29 kap. 7 § ska den bristande utvecklingen, erfarenheten eller omdömesförmågan för att 29 kap. 3 § första stycket 3 ska tillämpas vara nedsatt i förhållande till andra personer i samma ålder.⁶⁵ Grunden till bestämmelsen är att omognaden påverkar skulden, och därmed minskar klandervärdheten vilket bör påverka straffvärdet.⁶⁶ Bestämmelsen kan ses som ett komplement till 29 kap. 7 §, och ska tillämpas med försiktighet.⁶⁷ Tidigare har 29 kap. 3 § första stycket 3 inte använts i stor utsträckning i praxis. Detta har troligtvis sin förklaring i att 29 kap. 7 § i de flesta fall ansetts uppfylla behovet av strafflindring på grund av låg ålder,⁶⁸ och i fall då man beaktat att de tilltalades ungdomliga oförstånd och oförmåga att fullt ut inse konsekvenserna av sitt handlande inverkat på gärningen valt att endast tillämpa 29 kap. 7 §.⁶⁹

Det finns stöd i doktrinen för att tillämpa de två bestämmelserna separat. 29 kap. 3 § tillhör straffvärdesbedömningen, och det bör göras en individuell bedömning utifrån denna när straffvärdet ska bestämmas. Därefter går man vidare i straffmätningen och gör en straffreduktion enligt 29 kap. 7 § i de fall den är tillämplig, utifrån det straffvärde man bestämt med en eventuell tillämpning av 29 kap. 3 §.⁷⁰

En effekt av den slopade straffrabatten för lagöverträdare i åldern 18–20 år vid allvarlig brottslighet som tas upp i förarbetena är att tillämpningen av 29 kap. 3 § första stycket 3 rimligen kan antas komma att öka.⁷¹ Denna ökning kommer troligen bero på att bestämmelsen återopas oftare till följd av att 29 kap. 7 § inte är tillämplig för den tilltalade.⁷² Detta tycker jag i sig inte är problematiskt. Som nämnts i föregående stycke finns det fog för att göra en bedömning enligt 29 kap. 3 § första stycket 3 i straffvärdesbedömningen innan man går vidare i straffmätningen. Att 29 kap. 3 § tillämpas oftare skulle dessutom kunna få effekten att skuld- och proportionalitetsprinciperna får ett ökat genomslag i påföljdsbedömningen.⁷³

Det finns dock anledning att reflektera över om tillämpningen av 29 kap. 3 § första stycket 3 inte endast bör öka, utan också borde tillämpas på ett lite annorlunda sätt. Idag tillämpas bestämmelsen på så vis att den bristande utvecklingen, erfarenheten och omdömesförmågan ska jämföras med andra

⁶⁵ Prop 2009/10:147 s 45

⁶⁶ Jareborg (1992) s. 268

⁶⁷ Jareborg & Zila (2020) s. 119

⁶⁸ SOU 2018:85 s. 272; Borgeke m.fl. (2006) s. 244–245; Jareborg (1992) s. 268; NJA 2000 s 314

⁶⁹ NJA 1996 s. 63

⁷⁰ Holmqvist (2000/01) s. 912–914; så även Borgeke m.fl. (2006) s. 246–248

⁷¹ SOU 2018:85 s. 270–275; prop 2021/22:17 s. 36–37

⁷² SOU 2018:85 s. 274

⁷³ SOU 2018:85 s. 274–275

personer i samma ålder.⁷⁴ Så är det tänkt att den ska tillämpas även i framtiden.⁷⁵ I Påföljdsutredningen konstaterar man dock att behovet av att beakta bristande mognad enligt 29 kap. 3 § första stycket 3 blir större i fall där 29 kap. 7 § inte får något större genomslag.⁷⁶ Detta är något man bör beakta i de fall där ungdomsreduktionen enligt den nya lagstiftningen inte är tillämplig. Ungdomsreduktionsutredningen konstaterar att det inte är aktuellt att ersätta den slopade straffrabatten i straffmätningen med en schabloniserad reducering av straffvärdet.⁷⁷ Däremot bör man överväga om den bristande utvecklingen, erfarenheten och omdömesförmågan borde jämföras inte endast med individer i samma ålder, utan breddas till att jämföras även med äldre lagöverträdare. Med tanke på ungdomars neurologiska och psykiska utveckling skulle detta kanske göra det lättare att ta hänsyn till åldern vid straffvärdesbedömningen, samtidigt som det skulle krävas en individuell bedömning som visade på någon form av nedsatt mognad. En sådan tillämpning skulle dock medföra vissa svårigheter. Om man skulle tillämpa bestämmelsen på detta vis i samtliga fall, oavsett om straffminimum eller straffvärdet överstiger gränsen för när ungdomsreduktionen ska ges eller ej skulle det kunna leda till att de som begår mindre allvarlig brottslighet får en dubbel nedsättning av straffet, både i straffvärdesbedömningen och i straffmätning, på i grunden samma omständighet, ung ålder.

4.4 Ungdomsreduktionen och proportionalitetsprincipen

Regeringen argumenterade i propositionen⁷⁸ för att lagändringen ska genomföras för att uppnå en ökad proportionalitet mellan allvarigare brott och dess straff. Enligt regeringens argumentation är särbehandlingen av unga, att de bestraffas lindrigare än lagöverträdare över 21 år, en inskränkning i proportionalitetsprincipen.⁷⁹ Intresset av reducerade straff för unga får vägas mot intresset att kunna mäta ut straff som står i proportion mot brottets allvar. Vid allvarigare brottslighet gör regeringen bedömningen att straffsystemets krav på en stark reaktion väger tyngre.⁸⁰

Särbehandlingen av unga lagöverträdare kan ses på olika sätt. Om man ser den som ett avsteg från proportionalitetsprincipen till fördel för individualpreventiva hänsyn, genom att man vid påföljdsbestämningen inte endast tar hänsyn till förtjänsten, utan även behovet, så kan lagändringen, i likhet med hur regeringen resonerar, ses som ett naturligt steg i utvecklingen av svensk straffrätt från behandlingstanken till ökat genomslag för proportionalitetsprincipen.⁸¹ Men man kan också argumentera för att

⁷⁴ Prop. 2009/10:147 s. 45

⁷⁵ Prop. 2021/22:17 s. 36-37

⁷⁶ SOU 2012:34 s. 777-778

⁷⁷ SOU 2018:85 s. 273

⁷⁸ Prop. 2021/22:17

⁷⁹ Prop. 2021/22:17 s. 23-24, s. 59

⁸⁰ Prop. 2021/22:17 s. 35

⁸¹ Holmgren (2018) s. 347-349; Jareborg & Zila (2020) s. 101-102

särbehandlingen av unga är ett resultat av proportionalitetsprincipen. Detta genom att straffets stränghet enligt proportionalitetsprincipen ska bero på brottets svårhet. Brottets svårhet beror på graden av skada eller fara, och graden av skuld, vilket följer av skuldprincipen. På grund av olika faktorer, exempelvis neurologiska och psykologiska, har unga personer mindre utvecklad ansvarsförmåga än äldre vilket man kan anse påverkar graden av skuld och deras förtjänst av klander. Dessutom påverkas straffets stränghet av hur straffet upplevs av den dömda. För en ung person, som dels har en annan tidsuppfattning, dels är mer sanktionskänslig än en äldre kan ett kortare straff upplevas som lika strängt som ett längre straff för den äldre personen.⁸² Liknande argument framförs av von Hirsch, nämligen att straffreduktioner för unga kan motiveras enligt proportionalitetsprincipen både utifrån gärningsmannens lägre grad av skuld och straffets upplevda stränghet.⁸³

Lagändringen har kritiserats i en artikel av Sigrid Nikka, som menar att skuld- och konformitetsprinciperna kräver att ungdom beaktas i påföljdsbestämningen enligt proportionalitetsprincipen. Hon menar att den tidigare regleringen inte var ett avsteg från principen, utan förenlig med den och att lagändringen tvärt emot dess syfte är ett avsteg från proportionalitetsprincipen.⁸⁴ Jag tycker att hennes kritik är befogad. I forskning och doktrin redogörs för hur unga av neurologiska och psykologiska, samt erfarenhetsmässiga, skäl generellt bör tillmätas en lägre grad av skuld. När man i propositionen säger att man vid allvarigare brottslighet vill kunna mäta ut ett straff som i högre grad står i proportion till brottets allvar verkar man inte ta hänsyn till att brottets allvar påverkas av gärningsmannens skuld. Nikka framförde en teori om att lagstiftaren i lagändringen vid bedömningen av brottets svårighet vid allvarigare brottslighet vill att skadan ska få väga tyngre än skulden. Till stöd för detta anger hon bland annat att regeringen stödde sina argument på människors rätt till skydd från brottslighet, snarare än ungdomarnas skuld.⁸⁵

4.5 Tröskeeffekter

En effekt av den nya lagstiftningen är att det kommer uppstå tröskeeffekter mellan de som får en straffreduktion och de som inte får det. Detta kommer bli tydligast mellan 17-åringar och 18-åringar. Eftersom tillämpningen för 15-17-åringar inte ska påverkas kommer det att bli en hård tröskel när man fyller 18 år, då straffet för dem som inte får reduktion blir dubbelt så långt.⁸⁶ När frågan utreddes i Påföljdsutredningen kom man fram till att denna typ av tröskeeffekt riskerar att undergräva påföljdsbestämningen genom att få den att framstå som godtycklig, irrationell och orättvis.⁸⁸

⁸² Holmgren (2018) s. 352-356

⁸³ von Hirsch & Ashworth (2005) s. 36-43

⁸⁴ Nikka (2022) s. 290-292

⁸⁵ Nikka (2022) s. 287-288

⁸⁶ se tabell i avsnitt 4.2.1

⁸⁷ SOU 2018:85 s. 224

⁸⁸ SOU 2012:34 s. 806

Jag tycker att ett system där straffet över en natt blir dubbelt så hårt för samma gärning, alternativt för en 17-åring och en 18-åring, som kanske inte skiljer mer än några veckor i ålder, inte är förenligt med skuld- eller proportionalitetsprinciperna. I propositionen diskuterades möjligheten att låta omständigheten att det rörde sig om återfall avgöra om ungdomsreduktionen skulle tillämpas eller ej. Regeringen avfärdade den idén, med argumentet att det skulle kunna ”leda till avsevärda skillnader vid straffmätningen för brott med i övrigt likartade omständigheter. Exempelvis skulle en 18-åring som tidigare dömts för brott i vissa fall riskera ett dubbelt så långt fängelsestraff som den ostraffade 18-åring som gör sig skyldig till samma slags brott.”⁸⁹ Regeringen anser inte att detta är förenligt med proportionalitetsprincipen. Man kan då fråga sig varför tröskelvärden inte är acceptabla då den enda skiljande omständigheten är återfall, men acceptabla då den särskiljande omständigheten är en mindre åldersskillnad.

Att en 17-åring och en 18-åring som begår identiska straff får så diametralt olika stränga straff är inte heller förenlig med ekvivalensprincipen, enligt vilken lika svåra brott ska bestraffas lika strängt.

⁸⁹ Prop. 2021/22:17 s. 30-31

5 Några rättsfall

Jag ska nu utifrån några rättsfall titta närmare på de effekter ändringen i 29 kap. 7 § fått i den praktiska tillämpningen och utifrån dessa återknyta till det som diskuterats i uppsatsens föregående delar. Anledningen till att just dessa rättsfall valts ut är att tillämpningen av bestämmelserna för särregleringen av unga i dessa fall belyser delar av den problematik som behandlats i uppsatsen.

5.1 Ett lågt straffvärde

I Östersunds tingsrätts dom i mål B 3378-21 har den tilltalade, en 20-årig man, dömts för misshandel av normalgraden. Gärningen företogs den 5e mars 2022. Tingsrätten konstaterar att omständigheter föreligger som gör att misshandeln gränsar till att vara grov. Minimistraflet för grov misshandel är enligt 3 kap. 6 § första stycket BrB ett år och sex månader. Trots detta väljer domstolen att bestämma påföljden till 8 månaders fängelse, med motiveringen att trots att tingsrätten anser att straffvärdet överstiger 8 månader så kan straffmätningens värde bestämmas till detta med hänvisning till den tilltalades ålder. Ingen hänvisning till lagrum görs. I detta fall kan man fundera över om bestämmelserna om ungdomsreduktionen har tillämpats på rätt sätt. Domstolen anger inte vilket straffvärde man faktiskt tillmäter brottet, endast att det överstiger 8 månader. Med tanke på brottets allvar, att misshandeln gränsar till grov, ligger det nära till hands att anta att straffvärdet borde överstiga 1 år, vilket skulle aktivera straffvärdesventilen i den nya 29 kap. 7 § och därmed tala emot att gärningspersonens ungdom ska beaktas vid straffmätningen. För det fall domstolen slutit sig till ett straffvärde som understiger 1 år måste detta ha gjorts med god marginal, eftersom det slutgiltiga straffmätningens värde med åldern som enda förmildrande omständighet i straffmätningen, blivit så pass lågt som 8 månader. Detta trots att den tilltalade vid gärningstillfället endast hade veckor kvar till sin 21a födelsedag vilket medför att den eventuella straffreduktionen han fått enligt utvecklad praxis varit liten. Det är svårt att utifrån domstolens resonemang förstå varför straffvärdet har satts så lågt, och man kan undra om det funnits en önskan att komma undan straffvärdesventilen.

5.2 Tillämpning av gammal lagstiftning

I Luleå tingsrätt i mål nr B 236-22 dömdes en 19-årig man för grov misshandel utförd den 21 januari 2022. Straffvärdet bestämdes till minimistraflet om 1 år och 6 månader. Domstolen valde sedan att med hänsyn till gärningspersonens unga ålder bestämma straffmätningens värde till 1 år. I domslutet åberopas 29 kap. 7 § första stycket. Detta står helt i strid med den nya lagstiftningen som alltså trädde i kraft den 2 januari och därför borde ha tillämpats i detta fall. Enligt 29 kap. 7 § tredje stycket 1 ska ju första stycket inte tillämpas då minimistraflet är ett år eller mer, vilket det är för grov misshandel. Inget resonemang förs heller om en eventuell tillämpning av 29

kap. 3 § första stycket 3, utan straffvärdet bestäms till 1 år och 6 månader utan att man i det avseendet tar hänsyn till någon bristande utveckling eller mognad.

5.3 Ökad tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket 3

I ett fall från Solna tingsrätt, mål B 1702-22, begicks ett rån av en 18-åring och en 19-åring. Straffvärdet uppskattades inledningsvis till åtminstone 1 år och 3 månader. Domstolen konstaterade att då brottet begåtts efter att lagändringen trädde i kraft var 29 kap. 7 § första stycket inte tillämpligt i fallet. Domstolen resonerade vidare att i förarbetena till lagändringen har det understrukits att det genom 29 kap. 3 § första stycket 3 även fortsättningsvis ska gå att beakta åldern i förmildrande riktning vid straffmätningen. I yttranden från frivården framkom uppgifter om de båda tilltalade som i enighet med 29 kap. 3 § första stycket 3 kunde beaktas som förmildrande omständigheter för straffvärdet som sattes ned till 1 år för den ene och 10 månader för den andre. Det låter på tingsrättens resonemang i målet som att om 29 kap. 7 § hade kunnat tillämpas så hade man inte uppmärksammat strafflindringsgrunden i 29 kap. 3 § första stycket 3.

En annan intressant sak i det här målet är att straffvärdet för en av de tilltalade sattes ner från 1 år och 3 månader till 10 månader. I domen rörde det sig om ett rån, för vilket inte är föreskrivet lägre straff än fängelse i ett år enligt 8 kap. 5 § BrB, vilket enligt 29 kap. 7 § tredje stycket 1 gör att straffreduktionen inte ska ges. Hade det i stället rört sig om ett brott där minimistraffet var lägre än ett år, till exempel misshandel enligt 3 kap. 5 § BrB, hade han efter en sådan tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket 3 även fått reducerat straff enligt 29 kap. 7 §, då varken p 1 eller p 3 (straffvärdeventilen) aktiverats.

5.4 Tröskeleffekter

I Solna tingsrätts mål nr B 576-22 dömdes tre personer för människorov (mindre grovt brott) och försök till rån. Två av de tilltalade var 18 år gamla, den tredje var 17 år. I detta fall kan de tröskeleffekter som uppstår till följd av den nya regleringen påvisas. Brotten begicks den 21 januari 2022, alltså efter att lagändringen trädde i kraft. De båda 18-åringarna fick 1 år och 11 månaders fängelse, 17-åringens straffmättningsvärde uppgick efter beaktande av hans ungdom till 8 månader. Den nya lagstiftningen har i detta fall tillämpats så som lagstiftaren haft i åtanke. Resultatet väcker dock frågan om det är motiverat utifrån begrepp som rättvisa och förtjänst. Det resonemang som förts ovan, bland annat med hänvisning till Nikkas artikel⁹⁰, om lagändringens förenlighet med proportionalitetsprincipen blir här aktuellt. Om man betraktar utslaget i det här målet i ett proportionalitetsperspektiv underbyggt av skuldprincipen är det svårt att få det att gå ihop. Kan man verkligen anse att de båda 18-åringarna utifrån den lilla ålderskillnaden

⁹⁰ Nikka (2022)

verkligen har genomgått en sådan mognad och utveckling att de gjort sig förtjänta av ett så pass mycket strängare straff än 17-åringen? Deras grad av skuld torde inte motivera skillnaden. Utslaget i det här enskilda fallet anser jag därmed inte vara förenligt med den för svensk rätt grundläggande proportionalitetsprincipen, och det är med utgångspunkt i detta olyckligt att lagstiftaren valt att motivera lagändringen utifrån denna princip.

6 Slutsats

Ändringen i 29 kap. 7 § BrB är fortfarande ny, och det är för tidigt att dra några bestämda slutsatser om vilka konsekvenser den kommer att få för påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare i åldern 18–20 år. Men som getts exempel på ovan⁹¹ kommer användningen av 29 kap. 3 § första stycket 3 sannolikt att öka. Dels kommer den förmodligen att oftare åberopas av den tilltalades försvar, dels kommer domstolen att ha större anledning att beakta bestämmelsen i de fall ingen straffreduktion ges med stöd av 29 kap. 7 §.

För att kunna tillgodose kraven på förutsebarhet och enhetliga bedömningar kommer en sådan ökad användning av 29 kap. 3 § första stycket 3 att kräva vägledande avgöranden från Högsta domstolen. Frågor som man behöver ta ställning till är vilken grad av bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga som ska behövas för att påverka straffvärdesbedömningen, samt vilken utredning som ska krävas angående sådana brister. Då dessa omständigheter prövas inom ramen för brottet är det åklagaren som har bevisbördan för att en sådan omständighet *inte* förelåg.⁹²

Tillämpningen av den nya lagstiftningen får vissa effekter som inte är önskvärda med hänsyn till grundläggande straffrättsliga principer. Bland annat kan den tröskeleffekt som uppstår mellan 17-åringar och 18-åringar som begår identiska brott uppfattas som orättvisa, då den ene får sitt straff reducerat till hälften vilket inte kan sägas spegla deras grad av skuld eller klandervärdhet.

En ökad användning av 29 kap. 3 § första stycket 3 kan också få andra, lite oväntade effekter. En situation kan uppstå där två gärningsmän i samma ålder tillsammans begått ett brott men får olika straff på grund av att de bedöms ha påverkats olika mycket av sin bristande utveckling eller omdömesförmåga.

En annan situation, som kan uppstå på grund av straffvärdeventilen i 29 kap. 7 § tredje stycket 3, är att straffvärdet för ett brott för vilket minimistraffet är lägre än ett års fängelse, genom tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket 3 går från att ligga över ett års fängelse, till under ett år. Då blir plötsligt 29 kap. 7 § första stycket åter tillämpligt, och personen får ett lindrigare straff än han fått om endast straffreduktion enligt 29 kap. 7 § givits.

Vi får se hur domstolarna hanterar dessa problem, och det ska bli intressant att följa den fortsatta utvecklingen.

⁹¹ Se avsnitt 5.3

⁹² SOU 2018:85 s. 275

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

dir. 2017:122 Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år

Prop. 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet

Riksdagsskrivelse 2021/22:36

SOU 2012:34 Nya påföljder

SOU 2018:85 Slopad straffrabatt för unga myndiga

Litteratur

Asp, Peter & Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., Iustus Förlag.

Borgeke, Martin & Forsgren, Mikael (2021), *Att bestämma påföljd för brott*. 4 uppl., Norstedts Juridik.

Borgeke, Martin & Heuman, Sigurd & Levén, Staffan & Lindström, Lars (2006) 'Två HD-domar angående beaktandet av den tilltalades ungdom' *SvJT* s. 243–256.

Clevesköld, Lars (2021), *Samhället och de unga lagöverträdarna*, 7 uppl., Norstedts Juridik.

Eriksson, Annika (2012), *Särbehandling av unga lagöverträdare 18–20 år: En kunskapssammanställning*, Rapport från Brottsförebyggande rådet.

von Hirsch, Andrew & Ashworth, Andrew (2005), *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*. Oxford University press.

Holmgren, Axel (2018), 'Om den s.k. ungdomsreduktionen'. *SvJT* s. 343–359.

Holmqvist, Lena (2000/01), 'Påföljdsbestämning för unga lagöverträdare' *Juridisk Tidskrift* s. 910–919

Hydén, Håkan (2018), 'Rättssociologi: om att undersöka relationen mellan rätt och samhälle', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur s. 209-240.

Jareborg, Nils (1992), 'Påföljdsbestämningens struktur' *SvJT* s. 257-275.

Jareborg, Nils & Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*. 6 uppl., Norstedts Juridik

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur s. 21-46.

Nikka, Sigrid (2022), 'Proportionalitetsprincipen och den så kallade straffrabatten för unga'. *SvJT* s.278-292.

Nordlöf, Kerstin (2012), *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*. 2 uppl., Studentlitteratur.

Svensson, Erik (2021), *Specialstraffrätt*. Iustus Förlag.

Övrigt

Cantwell, Oisín (2022), Misstänkte skolmördaren kan bli första 18-åringen som döms till livstid. *Aftonbladet*, 22 mars
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/RrpOP2/skolmordaren-kan-bli-forsta-18-aringen-att-domas-till-livstid> (hämtad 2022-05-24)

Utkast till lagrådsremiss Slopade straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet, från:
<https://www.regeringen.se/49fd95/contentassets/554b83dfc51449c18dc92b1b094213f2/slopade-straffrabatt-for-unga-myndiga-vid-allvarlig-brottslighet-utkast-till-lagratsremiss.pdf> (hämtad 2022-05-22)

Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 3 §, Lexino 2022-05-24 (JUNO)

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2000 s. 421

NJA 1996 s. 63

NJA 2000 s. 314

Övriga svenska domstolar

Luleå tingsrätt, dom 2022-03-30 i mål B 236-22

Solna tingsrätt, dom 2022-04-07 i mål B 576-22

Solna tingsrätt, dom 2022-04-20 i mål B 1702-22

Östersunds tingsrätts, dom 2022-04-13 i mål B 3378-21